

hvert Skud koster c. 12 Kr.; Bekostningen for 100 Skud vilde altsaa blive 1200 Kr.

Men at gaa videre i Detaljer har næppe nogen Interesse her; man vil sikkert blot opfatte det som et ubrugeligt Paafund. At det dog maa kan være noget mere, fremgaar af følgende Linje af et Brev fra

en Glacialgeolog, som maaske endog Hr. Koch har hørt Tale om: „Vous avez trouvé, je crois, le seul moyen pratique d'aller établir à une distance de plusieurs kilom. des points de visée sur un glacier crevassé.“ Men overfor en Autoritet som Hr. Koch betyder en saadan Udtalelse selvfølgelig intet.

Pamir.

Rejse igennem Roshan, Darvas og Karategin.

Af Premierløjtnant O. Olufsen.

(Fortsat.)

At gaa videre den Dag var umuligt, og vi blev her derfor til den 7. September; Skade at jeg ikke kunde ofre mere Tid paa dette Sted, hvor meget af Interesse burde undersøges, jeg maatte stadig haste videre for ikke at blive lukket inde af Sneen i Pamir. Senere hen har jeg ofte ønsket, at jeg ganske rolig var bleven i Kalai Vændsh Vinteren over og ladet staa til; thi Dalen, som den laa for os i Solskinnet, kunde nok friste til at binde en for længere Tid.

Omkring Begens med Taarne, Skydehuller og ud-skaarne Træporte forsynede, men forfaldne, Borg laa Hus ved Hus, Gaard ved Gaard, alle beskyggede af de frodigste Haver, der gennemrisledes af utallige smaa Vandingskanaler; man har Udsigt langt op ad Floden Vændsh, og overalt øjner man dyrkede Marker, hvor Kornet nu er afmejet, og hvor Okserne, fire eller fem sammen bundne til en Pæl, drives rundt i det uendelige af en lille næsten nøgen Dreng og tærsker Kornet ved at trampe paa det. Overalt ser man de Indfødte i Færd med at rense Kornet, hvilket gøres ved med store Træskovle at kaste det op mod Vinden, saa Avnerne kan flyve fra. Overalt paa Tagene ligger Frugter til Tørring, Druerne hænger i store Klaser ned fra Træerne eller paa de gulgraa Husmure, Stendigerne er bevoksede med de morsomme Granatæbler, hvis Frugter hænger i Enden af en lang tynd Gren, som om de var ophængte i Snore paa Træerne, og Figen hænger ved Figen i mægtige skyggefulde Træer; der er to Arter Figen her, den ene vokser her i Træer, der ofte er af Størrelse som vore mægtige Ege, og ligner ved første Øjekast Graapærer, idet den har en rødgraa Farve; den anden vokser paa ret lave buskagtige Træer, er gul

som en Æggeblomme og fladtrykt af Form. Den sidste er overordentlig sød. Rundt om var Terrænet kanaliseret med stor Flid, over Slugter førtes ofte Vandet ved Hjælp af Render lavede af Træ, hvilke paa samme Tid brugtes som Broer ligesom vi t. Eks. kender det fra Seistan, og ofte kryssede disse Render hverandre, saa at man, naar man passerede en lavere liggende Bro eller Trækanal havde en anden over Hovedet paa sig, hvorigennem Vandet ligeledes brusede. Grønne Trækroner, bl. a. ogsaa mægtige Plataner, saa man i det uendelige op ad den maleriske Dal, og imellem alt det grønne laa hist og her kridhvide firkantede Stykker Bomuldsmarker. Naar Vinden fik Trækronerne til at svaje, skinnede de gulgraa Mure frem eller et firkantet Taarn viste sig, og af de sidste er der Mængder. Der findes mange velhavende Jorddrotter, der bor i deres befæstede Borge med deres Harem, deres Dansedrenge og Livegne. Mod Øst har man Udsigt til den stejle og meget kløftede imponerende Alpekæde Vændshbjergene, hvor Sne og Gletsjere skinner frem overalt paa Kammene, og hvor Træ- og Buskvegetation ved de nedrindende Bjærgbække gør de lavere Dele af dem meget idylliske. En Bue af evig Sne, udgaende fra Vændshbjergene over Vændshflodens Kilder og over de mod Vest liggende Darvasbjærgene, begrænser Horisonten. Mod Sydvest ned ad Floden har man ingen videre Udsigt paa Grund af Dalens Krumning. Dalen er, saa at sige, fuldstændig lukket af Sne baade i Øst, Nord og Vest; der findes vel en Overgang fra Kalai Vændsh over Darvasbjergene til Khingaufloden og videre over Passet Gardan-i-Kaftar (Duehals) til Karategin, men den er meget farlig og allerede tilsneet tidlig paa

Efteraaret. Forøvrigt er Darvashjærgene en af Pamirs mægtigste Kæder, der stiger til c. 7000 Meter, og er en Snekedde af første Klasse.

Haverne var overordentlig vel holdte i Kalai Vændsh, og foruden Nytteplanter fandtes et meget rigt Blomsterflor, hvoriblandt Valmuer til Produktion af Opium og Solsikker, hvis Frø spises som i Rusland, aldrig manglede. Af Grønsager fandtes mange Arter Bønner, Ærter, Meloner, Græskar og en Natskyggeart, hvis Frugt i kogt Tilstand — den ligner en lille Agurk, men er kulsort — smager fortræffeligt. Det er forstaaeligt, at vi følte os som komne fra et Helvede ned i Paradiset, især da Begen viste sig at være en meget gæstfri Mand, som endog indbød os til at bese samtlige Rum i hans Borg; men om disse er der intet andet at berette, end at de næsten alle var gabende tomme, kun hist og her et Tæppe eller en Durrahstraamaatte paa Gulvene, og endog det som han kaldte Haremet havde samme Udseende. Medens vi opholdt os her, var hans tre Kvinder førte ud. Fra Rummene førte Stiger op paa de flade Tage og op i Taarnene med deres krenelerede Brystværn og Machicoulis, men Vaaben fandtes der ingen af; disse laa alle gemte i et aflaaet Rum, sagde Begen. Man maatte heraf tro, at han gjorde Regning paa fredelige Tider; thi inden man fik de gamle Luntebøsser ud og Folkene op i Taarnene, kunde der nok gaa en rum Tid. Det almindeligste Vaaben her foruden Luntebøssen med Gaffel, der kun ejes af de mere velstaaende, er forøvrigt den lange Bue ligesom i Vakhan; næsten alle mandlige Individuer fra Drengen til Oldingen gik omkring med disse. Der bruges baade den enstrængede Bue med Pil og den tostrængede med et Stykke Læder paa Midten af Strængene til at udskyde Sten med. Flere saa jeg skyde sikkert med dem, og de bruges meget paa Jagten efter Fuglevildt; men det vigtigste Jagtredskab synes dog Falken at være, og Falkejagt drives med stor Iver i hele Darvas og Karategin. Hvert andet mandligt Individ saa man gaa omkring med en lille Falk paa den med Læderhandske forsynede Haand. Paa Hovedet bærer Fuglen under Riddet fra Sted til andet en lille Læderhætte, som forhindrer den i at se, og dens ene Fod er forsynet med Bjælder, der gør det muligt for Jægerne at høre, hvor den er. Paa de Jagter, jeg overværede, hændte det ofte, at Falkene blev siddende i lang Tid oppe i Træerne, inden Jægeren ved Hjælp af et Stykke Kød, som han rakte op i Luften, og ved lokkende Tilraab fik dem ned paa Haanden igen.

Medens jeg opholdt mig her, kom en Aksakal fra Begen i Kalai Khumb for at faa at vide, naar jeg agtede

at holde mit Indtog i denne By, som han udtrykte sig, for at Begen kunde være belavet derpaa i god Tid; ligeledes kom hertil en Patrouille af russiske Toldsoldater, som de kaldes, der i et Antal af 20 Mand under en Underofficers Kommando var stationerede i Kalai Khumb. De havde faaet Nys om, at en fremmed Europæer nærmede sig deres Station, og da der kun igennem de bokharske Myndigheder var sket Anmeldelse om min Ankomst, maatte vi nu i længere Tid parlamentere med Soldaterne for at gøre dem begribeligt, at vi havde Lov til at passere. Vi fik nu af Begen ny Heste og Lastdragere samt købte os en Del Proviant, hvoriblandt ogsaa Vandpiber med tilhørende grøn Tobak, der ganske vist ikke var noget for kræse Tobaksrøgere, men dog smagte bedre end de tørrede Abrikosblade, som jeg ofte maatte nøjes med ligesom de Indfødte, og hvortil Piben bestod i et Hul i Jorden, hvortil man stak et Straa skraat nedad, og saa laa paa Maven og suttede.

Under mit Ophold her hos Begen oplevede jeg et mindre behageligt Naturfænomen i Form af en heftig Jordrystelse, som bevirkede, at en Del af Begens i Forvejen forfaldne Taarne rystedes sammen. Henad Eftermiddagen den 6te September blev det pludselig saa underlig stille i Dalen, det saa ud, som om et Tordenvejr vilde bryde løs, der nærtes en mystisk Larm under Jorden efterfulgt af en Knitren og Knalden, dels efter Lyden at dømme under Jorden, dels hidrørende fra Sten, der rullede ned ad Bjærgskrænterne. Jorden bevægede sig under os, som om vi stod paa en tyktflydende Masse, vi vaklede frem og tilbage; det var umuligt at staa fast paa Jorden, hvorfor vi lagde os ned. Bjærgene og Dalsaaen syntes at gyngede som en Vugge fra Nord til Syd, og betragtede man Solen hoppede den op og ned over Bjærgkammene, saa man virkelig her kunde tale om at se Solen danse. Skrigen og Skraalen af Mennesker og Brølen og Brægen af Kreaturer hørtes trindt om. Det hele varede kun kort, jeg tør ikke sige hvor mange Sekunder, da vi alle blev som lamslaaede ved Fænomenet, der var højst uhyggeligt; det varede dog saa længe, at jeg fik Tid til at fatte mig og se efter, hvorledes det hele Landskab tog sig ud. Da det holdt op, kom pludselig en ret stærk Stødvind ind over Dalen. Saavidt jeg fik at vide, skete ingen Ulykker af Betydning, kun Begens ene Taarn faldt helt sammen. Jeg havde saa smaat ventet at blive beskyldt for at være Aarsag til Ulykken, men Begen bemærkede rolig, at Jordrystelser var almindelige her i denne Dal.

Tidlig om Morgenen, inden Heden blev altfor tryk-kende her i de lune Dale, drog vi efter at have taget

Afsked med den elskværdige Beg, med et stort Følge af Aksakaler i deres pyntelige hvide Uldkaftaner og lasede næsten nøgne Lastdragere langs Vændshfloden og videre langs Pændsh til Kislaken Dashmak. Næsten overalt er der her god Ridevej, og kun paa et Par Steder maatte Hestene aflæsses og Lastdragerne træde til, ellers gik disse ved Siden af Dyrene og hjalp dem igennem, naar Passagen imellem nedrullede Klippeblokke nu og da blev for snæver. Terrænet ved Vændshflodens nederste Løb er meget fattigere end fra Kalai Vændsh og opad. Flodbredderne er smalle og golde, og kun et Par Steder fandtes nogle meget smaa Kislaker eller Grupper af Huse, hvortil smaa Bjærgbække bragte sparsomt Vand, og ved Vændshflodens Sammenløb med Pændsh vadede vi igennem store Stræk-

Ekspeditionen i Færd med at gaa over en Svaleygang langs Pændsh Vest for Dashmak.

ninger af Flyvesand. Vændsh fører en betydelig Vandmasse igennem en meget dyb Flodseng, der er overfyldt af Sten og Granitblokke; den er impassabel overalt, og kun paa et Sted kan man ved Hjælp af oppustede Huder sætte over den paa Grund af Strømstyrken. Umiddelbart ved Flodernes Sammenløb findes paa afghansk Side en større Gruppe Kislaker; paa bokharsk Side findes saadanne først flere Kilometre vestpaa. Her begynder Darvasbjærgenes Gletsjer atter at give rigeligere Vand, og vi passerede her tre større Landsbyer, inden vi naaede Dashmak. Paa Vejen her har man kun Udsigt mod Nord til høje, nøgne, stejle Bjærgskraaninger, medens man mod Syd stadig kan øjne de store Gletsjer paa Kuh-i-Kalaan i Badakshan. Saasart vi nærmede os en Kislak, havde vi straks en Flok nysgærrige omkring os, hvilke med deres lange Buer bragte mine Tanker ind i Afrikas Regioner.

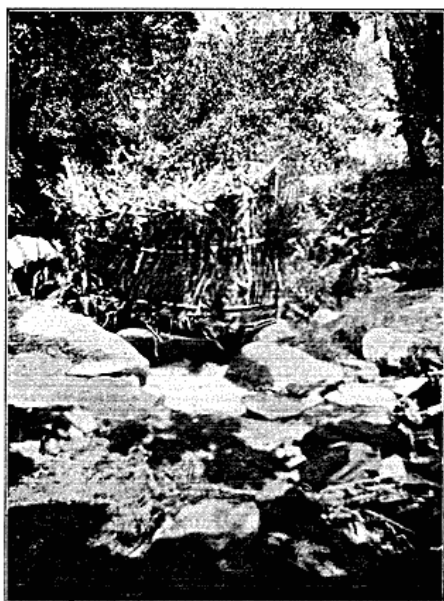
I Kislaken Dashmak slog vi Lejr i Aksakalens Have, hvor der var opstillet et Maaltid til os bestaaende af Høns, Æg og Frugter. Omskiftningen af Heste og Lastdragere foregik paa fredelig Vis, og Dagen efter fortsatte vi videre langs Pændshfloden. Vejen er, som jeg har skrevet i min Dagbog, god, det vil sige, den er udbedret af de Indfødte, saaledes at man saa godt som paa hele Strækningen kan blive siddende i Sadlen, naar man i Forvejen er vant til et ride over Stok og Sten, men den er ikke anlagt for svage Nerver, da den er meget smal og oftest hugget ind i Klippesiden flere Hundrede Meter over den brusende Pændshflod. Paa flere Steder er Vejen anlagt som en Svaleygang af Træstammer, Grene og flade Skiferstykker ud fra de lodrette Glimmerskifervægge, der staar med en Højde af indtil c. 1000 Meter ned til Floden. Dal kan man paa de fleste Steder næsten ikke tale om; thi der findes kun en dybt nedskaaren Flodseng, hvori Vandet vælter sig i skummende Kaskader og slet ingen Flodbred; det mindste Fejltrin eller Hestens Snublen er den visse Død. Paa de skrøbelige Svaleygange gik altid en Del Indfødte først over for at prøve deres Bæreevne, hvorefter Hestene i lange Tøjler førtes over en for en til et fastere Punkt eller en Udvidelse i Klipperevnerne, og saaledes videre paa den nervepirrende Marche. Dalen er en vild, imponerende, dyb, snæver og mørk Kløft, som uden disse Svaleygange, der i Ufredstider brydes af af Befolkningen, vilde være ganske umulig at komme frem igennem. Nogle Kilometer Vest for Dashmak forlader Vejen Pændshfloden, da Kløften her er uigennemtrængelig, og gaar over Passet Pishkarv og et Par andre Passer af underordnet Betydning; Vejen krysser en lille Biflod fra Nord til Pændsh over flere let passable Yadesteder for atter at fortsætte paa de før omtalte farlige Bjærgstier og Svaler. Paa nogle enkelte Steder udvider Dalen sig og giver ved nedrindende Bjærgbække Plads til Kislaker og Haver med Abrikos- og Morbærtræer, Tobak, Solsikker og smaa Bomuldsmarker, men Jorden er stenet og fattig, har ikke den Yppighed som ved Vændshfloden; forsvedne Granatbuske ved Bække og i Klipperevner er i afgjort Majoritet, og Terrænet udenfor disse fattige Beboelsessteder er aldeles øde og goldt. Mange af Beboerne her var befængte med den Sygdom, man kalder Krop; den siges at fremkomme som Følge af Drikkevandet. Den bestaar i en poseformet Udvidelse eller Svulst, som begynder paa Halsen under Hagen og tilsidst breder sig ned over Brystet. Hjerteslaget fremskyndes, og det siges, at den i Løbet af faa Aar medfører Døden. Sygdommen er særlig almindelig i Darvas og Karategin, men den findes

ogsaa ret almindelig i Turkestan, hvor jeg endogsaa saa et Par tyske Købmænd befængte med den.

Befolkningen er her overalt Tadsjiker, kraftige og mere muskuløse Folk end jeg ellers var vant til at træffe dem i Pamirs Dale; flere af de næsten nøgne Lastdragere var sande Atleter at se paa; de gaar overalt i hvide Ulldragter og med en lille brun Hætte paa Hovedet som i Vakhan, eller ogsaa med kun et lille Stykke hvidt Bomuld viklet om Hovedet, en tarvelig Udgave af en Turban (Sallá). Enkelte Steder flygtede Kvinderne ved Synet af os straks ind i Husene, andre Steder kom de ugenert og utilslørede hen til os sammen med Mændene og blandede sig ofte i Handelen om et Faar eller en og anden etnografisk Genstand. Deres Dragt bestod som Mændenes af hvidt Uldtøj eller ogsaa af hvid Bomuld; en Slags Uld- eller Bomuldssærk og et Hovedtøj i Form af en lille hvid Bomuldshue, undertiden med et hvidt Tørklæde over. Næsten alle gik barfodede eller ogsaa med en Art Halvstøvler af ugarvet Læder. I en Kislak omtrent halvvejs imellem Dashmak og Kurgavat havde vi Lejlighed til at betragte et Par Kvinder paa nærmere Hold, idet jeg i en større Kislak gjorde Holdt ved en af disse almindelige Rækker af smaa Vandturbinemøller, som ligger i Etager over hverandre ved Bjærgbækkene. To Kvinder, der var i Færd med at måle Korn, stod netop i en saadan, da jeg viste mig i Døren, og der var saaledes ingen Lejlighed for dem til at smutte ud. Som paa mange andre Steder i Pamirdalene maatte jeg forbaves over deres regelmæssige, smukke Ansigtstræk, der imidlertid som altid var dækkede af Smuds. Malningen af Kornet gik for sig næsten som man hos os maler Kaffebonner, idet den ene af Kvinderne med en lille Træske hældte Kornet ned i en diminutiv Kværn. Det er imidlertid ikke Manglen paa større Møller, der bevirker denne Fremgangsmaade, men en uhyre Fattigdom i Pændshlodens Dale og en uhyre Udsugelse fra de bokharske Embedsmænds Side. Henad Eftermiddagen gjorde vi Holdt i Kislaken Kurgavat, idet jeg dog forinden havde haft et lille Intermezzo med Lastdragerne, der i en Kislak pludselig alle enten kastede Bagagen paa Jorden eller løb ud til Siderne med den og forsvandt rundt om i Haver og Kløfter. Der er vist ingen Tvivl om, at her forelaa en aftalt Plan om at stjæle Bagagen fra os, da de flygtende medtog det af den, der kunde se ud til at være af Værdi for dem. Nu paafulgte en timelang Jagt i Kislakerne for at faa dem indfangede igen, hvilket skete ved Hjælp af et Par af Byens Ældste, der var i Stand til at skelne vore Dragere fra de andre af Kislakernes Beboere, hvilket vilde have voldet os stor Vanskelighed.

I Kurgavat var ankommen et Par Udsendinge fra Begen i Kalai Khumb med den Besked til mig, at alt, hvad jeg vilde forlange paa Vejen til hans By var gratis. Det var meget høfligt af Begen, men da jeg vidste, at sligt vilde gaa ud over hans fattige Undersaatter og ikke over ham selv, benyttede jeg mig ikke af Tilladelsen. Det viste sig at være vanskeligt nok at komme frem til hans Residens, selv mod god Betaling for Assistance, saa det vilde sikkert være endt med mange yderligere Ubehageligheder, hvis jeg havde modtaget hans Tilbud. Kurgavat er en herlig vandet, frugtbar og idyllisk Kislak, men Stedet er myldrende fuldt af Skorpioner, som vi ligefrem maatte feje bort i stor Omkres fra Teltpladserne, forinden vi turde gaa til Ro, og om Natten plagedes vi ligesom forøvrigt paa flere af de allerede passerede Steder af Moskitøer. Ved Hjælp af de to Udsendinge fra Kalai Khumb foregik Omskiftningen af Lastdyr og Dragere uden videre Kævelerier, og vi fortsatte som før ad lignende smalle Ridestier, indhuggede i Klipperne, eller paa Svalegange langs Pændsh, der her har en Bredde af c. 40 Meter og snor sig i utallige Bugtninger med et larmende Løb ned igennem en snæver Kløft med lodrette Vægge, ofte uden Vegetation udenfor Bjærgbækkens Nedløb. Der findes dog mange men meget smaa Udvidelser af Dalen ud til Siderne, hvor Tadsjikerne dyrker Jorden, men der findes paa bokharsk Side ingen større Landsbyer. før man naar Djarf; derimod et stort Antal enkeltliggende Huse, hvor Gletsjervandet sparsomt flyder ned. Vejen blev den Dag utrolig lang paa Grund af de idelige Krumninger, Sving efter Sving, altid den samme larmende Flod, der flere Steder danner ret betydelige Vandfald, altid de samme stejle Vægge, de fattige smaa Huse og ingen Udsigt til andet end et smalt Bælte af blaa Himmel som Tag over den snævre Kløft, der var brændende hed, hvor Solen kunde naa ind og isnende kold i Skyggen. Paa flere Steder dannede Bifloderne fra Nord meget høje Vandfald, der styrtede ned imellem en lille Samling Buske af vilde Roser, vilde Kirsebær og Granatæbletræer, og ovre paa afghansk Bred syntes Kislakerne at være større og bedre vandede end paa vor Side. Paa flere Steder havde Beboerne skaffet sig Kølighed paa en meget morsom Maade, idet de paa Broer af Vidier over Bjærgbækkene havde bygget sig smaa firkantede Hytter af Grene, hvori de husede om Sommeren paa nogle Tæpper og Skind. Idelig Træk igennem disse Hytter med Tilsætning af Kølighed fra Vandet, der strømmede ned under dem, satte dem i Stand til at udholde den høje Sommertemperatur uden Ubehageligheder af Myg og Skorpioner.

Med en flink Aksakal fra Kurgavat som Fører for Karavanen og Vejviser naaede vi, Gud maa vide hvorledes, velbeholdne med Bagagen til Kislaken Djarf efter at have redet flere Timer i Mørke paa de livsfarlige Stier. Igennem et Utal af Haver og mørke Gange, som gjorde Indtryk af, at man red i en tæt Skov, førte han os midt ind i den store Landsby til en aaben Plads, hvor vi omkring et Baal, der var tændt for at vi kunde finde Lejrpladsen, saa en Mængde af de hvidklædte Tadsjiker forsamlede. Det er en af de faa Gange, jeg i Mørke er draget ind i de Indfødtes Lands-

Sommerhytte paa en Bro over en Bjærgbæk ved Kurgavat.

byer, hvilket muligvis kunde have været forbundet med Fare; i Virkeligheden anede jeg ikke, hvor vi i Mørket blev førte hen, men jeg stolede paa Aksakalen, der vidste, at vi havde Forbindelse med Begen i Kalai Khumb, og da jeg saa det sædvanlige Velkomstmaaltid, bestaaende af smaa runde Brød, Suppe, Kød, Æg og Frugter, fremsat, vidste jeg, at vi var Landsbyens Gæster. Kødet til disse Maaltider var altid Faarekød; der holdes nemlig mange Faar og Geder, hvorimod kun færre Køer, næsten alle af en lille korthornet Race, hvis Farve veksler ganske som vore i Danmark. Af andre Husdyr findes mange Æsler, kun faa Heste og af en noget større Art end Kirgiserhestene. Høns findes overalt i det beboede Pamir, hvilket er en stor Behæge-

lighed for rejsende Evropæere, der under alle Omstændigheder kan opdrive nogle Æg til Afveksling. Naar hertil saa kommer Frugterne og de ofte velsmagende smaa Brød med Morbærmel i, gaar Provianteringen nogenlunde let for sig, forudsat at Beboerne vil levere den.

Efter en af Moskitoer forstyrret Nattesøvn vaagnede jeg op ved at høre et heftigt Skænderi, som hidrørte fra et lille Slagsmaal imellem en af mine Sarter og en indfødt Aksakal. Da jeg viste mig i Teltaabningen, hørte dette dog hurtigt op, men Dagen skulde ikke ende bedre, end den begyndte. Paa Grund af de anstrængende Marcher i de forudgaaende Dage maatte vi bekvemme os til at blive her en Dag over, og hele Dagen igennem maatte der lange Forhandlinger, Trusler etc. til for at vi kunde faa det nødvendige til Livets Ophold i den rige og veldyrkede lille Oase, hvor Marker og Haver bughede, og hvor der blandt andet fandtes en utrolig Mængde Figner. Ligesom paa flere Steder i Vakhan bygger Tadsjikerne her konisk formede Hytter af Grene og Vidier oppe paa Tagene af deres Lerhuse; i Djarf saas baade mange af disse og de før omtalte Sommerhuse paa Broer over Floderne. Hytterne paa Tagene ligner store Bikuber og anvendes til Sommeropholdssteder i den varmeste Tid. Forinden vi forlader Djarf, vil jeg blot gøre opmærksom paa, at tæt ved Kurgavat fører Pasveje dels op til Khingauflodens øvre Løb Vest om Gletsjerne i Darvasbjærgene, dels fører en Passage mod Syd over let passable Passer til Badakshan. Ligeledes fører langs Bifloden til Pændsh Øst for Djarf en Pasvej til Khingauflodens Dal. Begge disse Pasveje mod Nord har ikke tidligere været kendt; man troede, at de darvasiske Gletsjer strakte sig længere mod Vest imellem Khingau og Pændsh, saaledes at der ikke fandtes nogen Passage mod Nord paa denne Strækning af Pændshdalen; men Aaret efter at jeg rejste herigennem har en russisk Officer berejst disse Ruter, der vel var vanskelige at komme frem ad, men der fandtes hverken Gletsjer eller evig Sne.

Fra Djarf fortsatte vi nu direkte til Kalai Khumb efter at vi med stor Vanskelighed havde faaet Tadsjikerne til at leje os Lastheste. Vejen er paa denne Strækning udbedret, saaledes at man næsten overalt kan blive i Sadlen, men den er smal og gaar ofte langs svimlende Afgrunde ned til Pændsh, der her synes at overgaa sig selv i Henseende til idelige Bugtninger, Vandfald og Katarakter. Lidt Vest for Djarf slaar Pændsh en stor Bue mod Sydøst, og her kan man skyde en Genvej over det let passable Pas, Kai-vak, hvorfra Vejen atter gaar ned til Pændsh og følger

dennes Bred til Kalai Khumb. Fra Passet, der gaar over til et lille isoleret Bjærgparti, har man en vid Udsigt mod Vest til Kalai Khumbdalen, og her møder man det sjældne Syn af ret udstrakte Skove paa Bjærgene Nord for Pændsh, hvorimod Sydsiden er blottet for Skov; idet alt svides bort af Sol og Tørke. Passkraaningerne er oversaaede af Skiferstykker, der vrimler af Granater, en saa uhyre almindelig Stenart i hele Vestpamir, at man paa sine Steder kunde samle dem i Tøndevis. Da vi red ned ad Kaivakpassets nordlige Skraaning, saa vi et større Tog komme op imod os, en hel lille Karavane af Muselmænd til Hest i spraglede Kaftaner og med store hvide Turbaner paa Hovedet, ligesom dem vi kendte fra Bokhara. Da vi

Sommerhytte paa Taget af et Hus i Djarf.

kom dem nærmere, steg de alle af Hesten, og en høj, smuk Bokharamand meddelte mig, at han var sendt hertil af Divambegien (Premierministeren) i Bokhara for at være min Attaché paa Resten af Rejsen i de bokharske Provinser; hans Følge bestod af Embedsmænd fra Begen i Kalai Khumb, der allerede her ønskede at byde os Velkommen til hans By. Til alt Held hørte Bokharamanden til den usbegiske Race og talte tyrkisk, saa at baade mine Sarter fra Turkestan og jeg kunde underholde os med ham. Divambegien i Bokhara, som jeg paa Udrejsen havde besøgt, havde faaet Nys om, at jeg rejste i bokharsk Terræn, og da han nu troede, at jeg vilde fortsætte mod Vest direkte til Bokhara, havde han udsendt denne Mand, hvis Navn var Mirza Abdul Khader Beg, til at ledsage mig og beordre det fornødne paa den bokharske Regerings Vegne. Mirza, som vi altid senere kaldte ham, viste sig at være en særdeles elskværdig Mand, og vi blev snart

enige om, at han skulde følge med Øst paa over Osh i Turkestan og derfra køre med mig tilbage til Bokhara. Senere ledsagede han mig paa hele den 2den danske Pamirekspedition i 1898—99.

I en Kislak, hvor en af de os ledsagende, fra Kalai-Khumb udsendte, Aksakaler boede, holdt vi et lille Frokosthvil i en skyggefuld Have, hvor Aksakalen beværtede os med en udmærket bokharsk Pillaf, Mængder af Frugt og bokharske Kager og Konfekt, alt medens en Slags stor Punka, en Vifte, som dreves rundt af en lille Turbinemølle, bragte en behagelig Kølighed ud over den Lerforhøjning, hvorpaa vi hvilede paa udbredte Tæpper. Til Trods for, at vi var midt i September Maaned, var Heden oftest overordentlig trykkende, og blev det mere efterhaanden som vi nærmede os Kalai-Khumb; men vi var nu ogsaa komne ned til en Højde af c. 1600 Meter (Kalai-Khumb's Højde over Havet maalte jeg med Hysometer til 1605 Meter). Kun et Par større Kislaker red vi igennem paa dette Stykke Vej, og paa afghansk Side var alt øde og goldt paa Bjærgene, der staaer stejlt ned til Pændsh, indtil man naar Aab-i-Shirins Udlob. Her ligger større afghanske Beboelser og et stort Fort med Taarne og Bastioner i middelalderlig Stil og Stand, Kalai Nosai, som huser en afghansk Besætning paa c. 300 Ryttere. Medens vi passerede, holdt de just Øvelser paa en aaben Plads tæt ved Flodens Bred. Disse lignede en Slags Kosak-øvelser og bestod i, at enkelte Ryttere eller smaa Troppe, alle i røde Frakker, for hylende frem og tilbage i Galop og afskød Bøsser fra Hesten eller svingede Sværd og Lanser i Luften; et i høj Grad malerisk Skue. Da vi kom i Nærheden af Kalai Khumb, hvis yppige Dal man først paa kort Hold faar Øje paa, kom snart en, snart en anden Rytter sprendende op paa Bjærgstien imod os, og for saa atter tilbage til Kalai Khumb for, som Mirza meddelte, at melde Begen, at vi nærmede os. Imellem Bokharamænd vænnes man snart til deres mange Ceremonier, men jeg havde dog ikke troet, at jeg skulde modtages med saa stor Honnør som den os forestaaende.

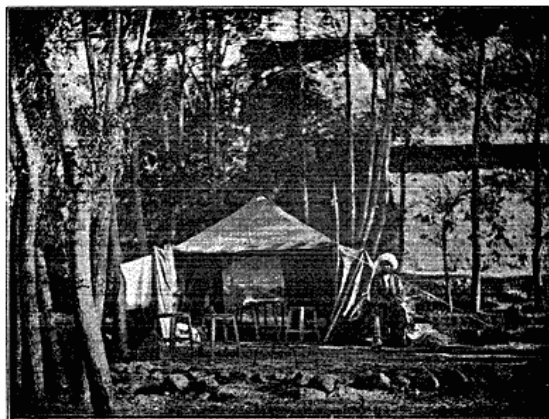
Ved Indgangen til Byen, der var ad en lang Allé, havde de russiske Toldsoldater under en Underofficers Kommando opstillet sig og afgav Honnør under vor Forbimarche, lidt længere borte kaldtes fra et lille Lerhus den bokharske Vagt til Gevær og præsenterede, men endnu mere overrasket blev jeg, da vi svingede ind i en anden Allé og kom ud paa en aaben Plads; thi der stod en indfødt bokharsk Bataillon, hvis Tilstedeværelse jeg ikke anede, opstillet med Faner og et Musikkorps paa 50 Mand til Parade. Geværerne præsenteredes, der

spilledes den mig velkendte bokharske Honnørmarche, og Fanerne, der lignede store blomstrede Lommeterklæder, sænkedes, medens en Oberst til Hest, i guldbroderet Uniform og med en stor Pelshue paa Hovedet, og hans Officerer saluterede med Sablerne. Jeg kunde ikke lade være med at se lidt op og ned ad mig selv; thi min Galadragt bestod af en dansk Jagtfrakke forsynet med et Par gamle Løjtnantsdistinktioner, et Par forrevne gule Skindbukser og en hvid russisk Officershue, over Skulderen en Winchesterkarabin, og i Bæltet en tsherkessisk Daggert og et Par Revolvere. Jeg saa ud til alt andet end at skulle agere Generalinspektør, men tog mig hurtigt i det, satte Sporene i min haltende, røde afghanske Hingst og red hen langs Fronten af Bataillon. medens hele mit Følge med samt Mirza forsvandt som Avner for Vinden til alle Sider, idet deres Heste blev sky og for afsted med Rytterne ud i Byen og bort fra de dundrende Trommer og larmende Horn. Rundt om paa Torvet laa min Bagage af Kasser og Sække strøet, da Lasthestene ligeledes havde taget Flugten. — Her skal jeg i Parentes bemærke, at er der noget den asiatiske Rytter ikke er belavet paa, saa er det, at hans Hest pludselig kan blive sky, han rider altid med meget korte Bøjler, saaledes at hans Knæ sidder i Højde omtrent med Sadelens øverste Kant; giver Hesten blot et lille pludseligt Sidespring, ligger han i de fleste Tilfælde paa Jorden. Ride i meget forceret Gangart er selv for de fødte Ryttere, Kirgiserne, ikke noget tilvant. Jeg red saaledes Kapløb for Morskabs Skyld med en Trop Kirgisere en Dag oppe i Højpamir, men inden vi havde redet en Kilometer, var de fleste faldne af Hesten. Men holde ud at ride i hurtig Skridt eller let Galop, det kan de fra Morgen til Aften, Dag efter Dag, og de faar Hesten til at præstere det utroligste i Retning af Udholdenhed. — Medens Folkene efterhaanden samlede Lastdyr og Bagage sammen, hilste jeg paa Officererne og den gamle Beg, som var ude for at tage imod mig, og derefter satte Toget sig i Bevægelse med en Ceremonimester i Spidsen, der førte os igennem Begens Borg og ud i hans Have, hvor et nydelig stort bokharsk Telt, indvendig foret med blomstret Silke, var opstillet til mig. Det sædvanlige Velkomstmaaltid var fremsat paa et langt Bord udenfor Teltet, og et Par indfødte Tjenere opvartede. Efter Skik og Brug, for at give sin Gæst Ro, forsvandt nu alle Kalai Khumbmændene, Obersten dog først efter at have anmodet mig om at maatte vise mig Bataillons-eksersits den næste Morgen Kl. 6.

Om Eftermiddagen besøgte jeg Begen, der boede i en stor gammeldags Fæstning med høje Mure, Taarne

med Skydehuller og Machicoulis, omtrent af samme Art som den i Kalai Vamar. Forøvrigt var den meget solidt bygget af Sten og mellemliggende Bjælker og klinet med Ler. Den indre Gaardsplads var delt i to Dele, adskilte fra hinanden ved en lavere Mur, og i den ene Del husede Begen, hvis Kvinder havde deres egne særlige Rum for sig selv og Børnene i nogle mindre Huse op ad Skille-muren. I de fire Længer var der Mængder af store Rum belagte med Maatter af Durrahstraa og Tæpper, enkelte af Dørene og de talrige Træskodder var dekorerede med Udskæringer i persisk Stil, ligesom en Del Rum paa bokharsk Vis var forsynede med Gipsstukkatur og mange Nicher.

Jeg aftalte det fornødne med den gamle, gnavent udseende Beg angaaende Heste paa Vejen til den næste

Mit Telt i Begens Have i Kalai Khumb

Provins, Karategin, som jeg herefter vilde gennemrejse, og forærede ham et Lommeur, hvilket indbragte mine Sarter fra Turkestan hver en spraglet Kaftan. Eftermiddagen benyttede jeg til at forsyne mig med nogle Nødvendighedsartikler i den lille Basar, og hos den russiske Feltskær, der var ansat ved Toldmilitæret, købte jeg en Del russisk Tobak, nogle Tændstikker, Te og Kaffe. Paa Vejen hertil havde vi ellers benyttet Fyrstøj og Brændglas til at tænde Ild med. Tændstikker er ikke nødvendige i Egne, hvor der altid er straalende Sol; Ild kunde man altid faa ved Hjælp af et Kikkertglas; derimod er Fyrstøj absolut nødvendigt, det slaar aldrig fejl i Snestorme eller Regn, hvorimod Tændstikker, naar de ikke er i hermetisk tillukkede Blikkasser, let udsættes for Ødelæggelse ved de talrige Flodovergange. Saadanne havde jeg ogsaa haft

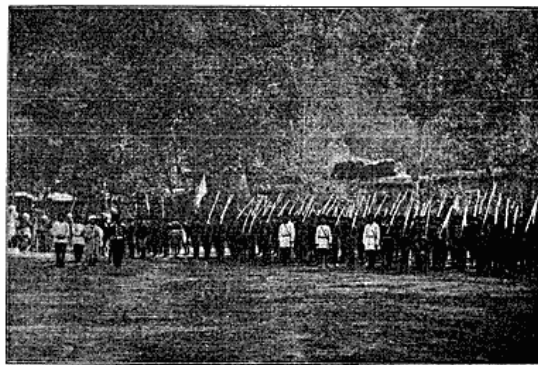
med paa Udrejsen, men de var allerede forlængst slupne op.

Den næste Morgen tidlig trak mine Sarter, Mirza og jeg i vor bedste Puds, og mødte til den aftalte Tid paa Torvet, hvor Bataillonnen allerede stod fuldt færdig under Oberstens Kommando. De 400 Mand var klædte i en Art russisk Uniform med smaa Pelsbaretter og alle bevæbnede med ensartede gamle russiske Forladere. Efter at den sædvanlige Honnør med tilhørende Honnør-marche var afgivet, satte Obersten og jeg os paa bokharsk Manér op paa et tæppebelagt Trælad, tændte os hver en Vandpibe, og Eksercitsen tog nu sin Begyndelse, idet Obersten lod Bataillonnen udføre de mest udviklede Evolutioner, alt ved Hjælp af en Trompeters Signaler. Det hele gik med upaaklagelig Præcision, men Eksercits er ogsaa det eneste, de bokharske Soldater kan; Felttjeneste og Skydning, det de skulde kunne, kender de intet til af Betydning, og da jeg bad Obersten, om jeg maatte tage enkelte Folk frem for at lade dem skyde til Maals med skarpt, undskyldte han sig med, at de havde saa lidt Krudt og nødig vilde afse af deres Beholdning. Senere viste det sig dog, at de havde Krudt nok til at skyde Salutskud i det uendelige med, medens Obersten, hans Officerer og jeg spiste et Maaltid i hans Hus.

Efter Paraden gik vi med en Ceremonimester i Spidsen hen til Oberstens Hus, hvor der, med Udsigt til hans aldeles prægtige og veldyrkede Have, i et stort Rum belagt med Tæpper var dækket et stort Maaltid af Kød, Suppe, Pillaf, Konfekt, Brød og Frugter; et i Henseende til Overdaadighed af de herligste Frugter dækket Bord, vilde man vanskelig finde Magen til. Men Kalai Khumb er ogsaa et sandt Drivhus; Frugtavl drives overalt i stor Maalestok baade i Dalbunden og op ad Bjærgskraaningerne. Saavel Begens som Oberstens Haver bugnede af store blaa Vindruer, Ferskener, Abrikoser, Figner, Mandler, Pistacier, Kirsebær, Blommer, Æbler og Pærer. Obersten, en intelligent og venlig gammel Usbeg (Tyrk), viste sig at være en stor Have-mand, der baade podede og okulerede selv; hans Have var med dens mange anlagte Gange, Blomsterbede, Alléer, Urtehave og Rosengrupper noget af det mest velholdte, man kunde se.

Kalai Khumb ligger i en vid Dal tæt ved det Sted, hvor Bifloden Chumbau eller Chumbaj løber ud i Pændsh. Den er Hovedbyen i Darvas og siges at være grundlagt af Aleksander den Store; andre siger Salomon, men Salomon er kun en Genspejling af Kong Dshemshid, Repræsentanten for en gylden Tidsalder. I Avestaen hedder han Jima, og med ham er vi naaede til

Sagnenes ældste Form. Byens Beliggenhed er prægtig. Pændshfloden, som her ligger indesluttet imellem høje og stejle Bjærgmasser, byder et imponerende Skue, den er dyb og rivende, imellem 100—145 Meter bred, og paa en større Udvidelse til Vest for Byen opfyldt af sandede Øer med tornet Buskads. Paa Grund af dens rivende Løb fryser den aldrig til her om Vinteren som højere oppe; her fører den kun Drivis med sig. Bredden paa afghansk Side synes smal og fattig, et Par Kislaker øjner man ved de stejle Bjærges Fod. Byen er gennemskaaren af lige og brede Alléer, beskyttede af mægtige Plataner og Piletræer. Begen, som nu er Underkonge og Vasal af Emiren af Bokhara, var tidligere uafhængig Konge i Darvas. Der har i sin Tid været adskillige uafhængige Smaariger i Vest- og Nord-vestpamir, og i mange Smaadale regerer endnu Efter-

Paraden i Kalai Khumb.

kommere af de tidligere nationale Dynastier, men alle som Vasaller af Emiren af Bokhara.

Aftenen før vi den 14. September afrejste herfra, aflagde vi Afskedsvisit hos Begen, og om Morgenen tidlig, da vi afmarcherede fra hans dejlige Have, var baade han og hans mange Embedsmænd forsamlede paa Torvet for at sige Farvel. Obersten var atter mødt med hele sin Bataillon for at afgive Honnør. Da vi havde passeret Fronten, svingede han ud med Sektioner, satte sig selv i Spidsen for Styrken og ledsagede os et Par Kilometer med flyvende Faner og klingende Spil op ad Bjærgvejen; først da den blev for smal til at marchere paa, tog han Afsked og vendte tilbage til Byen. En mere festlig Modtagelse og Afrejse i det vildsomme Pamir, havde jeg unægtelig ikke kunnet vente mig.

Men nu var ogsaa den Herlighed forbi, og i stærk Hede dasede vi i Sadlen opad og opad i det uendelige

ad den zigzagformede Sti, som gaar ret i Nord langs Floden Chumbaj. Dalen er snæver, har mange Side-slugter, der giver Plads til flere smaa Kislaker, som ser ret fattige ud, og udenfor disse dyrkede Pletter er Vegetationen tornet, fattig og forsvedet af Solen. Ved den sidste Kislak, Hishun, ved Chumbaj spiste vi et Maaltid hos en Aksakal, hvilket Mirza, der gerne vilde vise sin Myndighed paa bokharsk Territorium, bestilte. Vejen, der intelsteds byder særlige Hindringer, drejer nu fra Hovedfloden langs en lille Bjærgbæk mod Nord-vest op til Passet Sagrydasht, som viste sig at være særdeles let passabelt. Det krysser Darvasbjærgene, men danner ingen dyb Indskæring i Bjærgene; det er en bred, afladet Ryg med Højder paa Siderne, som kun stiger 6—900 Meter over selve Passet, der er c. 3000 Meter højt. Udsigten fra Passet er meget malerisk. Mod Nord ser man de hvidtakkede Bjærg i Karategin, i Øst de mægtige Hævninger i Muksus, Khingaus og Vændsh Kildedistrikt (Periochtau og Darvasbjærgene). Paa Sydsiden gaber den frygtelige Slugt Murkhan, i hvilken man stiger ned til Chumbaj, hvor Floden bruser imellem Kalksten og Skifer. Selve det brede Pas har Karakteren af side, lidt bølgede, grønne, græsbevoksede Engstrækninger. Paa disse græssede store Hjorder af Kameler, Heste og Køer, der for Størstedelen tilhørte Begen i Kalai Khumb. I en lille Kislak ved en Bjærbæk, der løber fra Passet mod Nord ned ad Darvasbjærgene til Khingau, holdt vi vort Nattekvarter hos nogle fattige Tadsjiker. Jeg selv sov altid i mit Telt, da jeg var saa vant til frisk Luft, at det var mig umuligt at sove i de indfødtes Lerhuse, hvilke som Regel heller ikke indbød dertil, hvorimod Mirza, der var vant til den bokharske Atmosfære, altid søgte ind i Husene, naar han kunde. Han var som alle Bohharamænd tidlig oppe om Morgenen og blev os derfor paa dette Afsnit af Rejsen et præcist Vækkeur. I Kislaken skiftede vi Heste efter Arrangement af Begen i Kalai Khumb og gik den næste Dag ned ad Darvasbjærgenes Nordskraaning fra Sagrydasht. Stien gaar først nogle Kilometer ret stejlt nedefter, forbi et Par smaa Kislaker, derefter stiger den atter op ad et mindre Pas, som de Indfødte kalder Kutal (Pas) Tevildarra. Imellem disse to Passer findes saa godt som ikke et eneste Træ, men Jorden er dyrkelig og dyrket, og der drives Kornavl over hele Terrænet rundt om til højt op paa Bjærgene; mest Havre og Byg. Ned ad Tevildarrapasset gaar Vejen ad en ofte stejl og meget stenet Sti, og her møder en det tiltalende Syn af Skove; overalt er Bjærgskraaningene her bevokset med Skov, om end lidt tynd Skov, af Juniperus og Birk samt en Del

Buskvækster til Underskov. Murmeldyr findes her i talløse Masser, den langhaarede hvide Panter med de sorte Pletter og den umaadelig lange Hale saa vi paa kort Afstand et Par Eksemplarer af, og Luften og Bjærgskrænterne var bogstavelig talt opfyldte af Ørne og Gribbe. De førstnævnte var overordentlig store; naar de under deres langsomme Gang bevægede sig op ad Skraaningerne, saa det ud, som om det var Mennesker, der gik foroverbøjede. Mængder af smaa Falke, Krager, Duer og Smaafugle fløj omkring, og i Enebærlundene kaglede Stenhønsene paa alle Sider af os, Bjørne findes her i ret stort Antal, men vi saa intet til dem. Vejret, som man i Pamir ikke tænker videre paa, da man altid har straalende Solskin, kun afvekslet med Snestorme i de højere Regioner (fra c. 4000 Meter og op efter) begyndte i Sagrydasht pludseligt at faa en andet Fysiognomi. Den knastørre Luft i Pamir slog her om til en betydelig fugtigere, og Cumuluskyerne trak sammen over Hovedet paa os som i en dansk Sommermaaned. Fugtigheden er ogsaa i det hele større i Provinserne omkring Surchabloden i Karategin og Khingauloden end Syd herfor, hvilket er Aarsagen til Skovfænomenet, da Træer ikke kan trives i større Stil paa de af Solen gennembagte Sydskraaninger af Darvasbjærgene. De sidste danner saaledes en klimatisk Grænse og en deraf betinget Skovgrænse. Under Nedstigningen havde vi en meget vid og prægtig Udsigt over det bølgeformede, skovbevoksede, af mange Sidedale afvekslede Terræn omkring Tevildarra, til en stor Del af Khingaus smukke, skovbevoksede Dal og til gletsjerkledte, høje Kamme i Peter den Stores Bjærg ret Nord for os. Khingau udspringer i Pamirs højeste Regioner, Periochtau og Darvasbjærgene, den har en Længde af c. 230 Km., og skal ligeledes ved sit øvre Løb være omgivet af store Skove, som ejes af en indfødt Tadsjikfyrste i Landsbyen Ishtion c. 40 Km. Øst for Tevildarra.

Tidlig paa Eftermiddagen ankom vi til Tevildarra, en lille By med c. 100 Indbyggere, hvis fladtagede Lerhuse beskyggede af nogle umaadelig høje, smalbladede Piletræer, der hang med Grenene som Sørgepile, laa paa en aldeles jævn Slette tæt ved Khingau. Floden selv ser man intet til herfra, da den løber i en dyb Seng, men af Bruset aner man dens Nærhed. Mirza bestilte Kvarter hos Underbegen, en Karaulbegi (lavere Embedsmand), der boede i de tidligere Tevildarrasfyrsters Slot, en stor kvadratformet Borg med fire firkantede Hjørnetaarne. Saalænge vi nu var paa bokharsk Terræn, havde jeg det selv forholdsvis mageligt, idet en fortræffelig Tadsjikjigit Said Maksim, som jeg

havde lejet i Roshan, besørgede Ordningen af Karavanen sammen med Hamrakul og de øvrige Folk, og Mirza agerede Furér. Da Fortets store tæppebelagte Rum, langs hvilke, der i to Etager løb Altaner, saa meget indbydende ud, indkvarterede vi os i dette, og Begen, der viste sig at være en meget gæstfri Mand, trakteredede med hvad han formaaede.

I Borgen mindede flere Ting om Fortidens Glans, saaledes var flere af de store Rum prydede med smukt malet og forgyldt Gipsstukkatur, med malede Træløfter, ligesom flere Døre og Porte var udskaarne i gamle persiske Mønstre. En Del af det var til Dels vedligeholdt, men det meste var i Forfald, af gode Grunde, som Begen sagde: „Hvor skal jeg faa Penge fra til Vedligeholdelse af det store Komplex“, og da jeg i Forvejen kendte noget til den bokharske Regerings Maade at lønne sine Embedsfolk paa, maatte jeg give ham Ret. Begen fortalte os, at hans By kun havde 80 Mandfolk; med Kvinderne regnede han ikke, og at Beboerne væsentligt ernærede sig ved Agerdyrkning, hvorimod Kvægavlen spillede en mindre Rolle. Dog saa jeg adskillige store Flokke smaa Køer, Geder og udmærkede store Faar. Heste var der derimod Mangel paa, men der fandtes gode Æsler. Indbyggerne havde en ikke ringe Indtægt af Jagten paa Kijik og Ovis Poli, Bjørne, som der efter Begens Udsagn fandtes mange af, Bjærgpantere, Ulve og meget Smaavildt. Skind hang da ogsaa til Tørring rundt om ved Husene, og heraf forærede Begen mig nogle Stykker smukt gulgarvet Kijikskind og lovede mig to levende Bjørne, naar jeg kom igen.

Efter at vi den næste Morgen havde omlæst vor Bagage paa et Par Heste og en hel Mængde Æsler, gik vi over Khingaufloden og fulgte dens nordlige Bred til Tshildarra. Der fandtes en Bro over Khingau ved Tshildarra, hvor Floden er c. 50 Meter bred og fører en stor, ret rolig flydende, snavset Vandmasse, men Broen var af en ret uhyggelig, skrøbelig Art, der ikke taalte megen Vægt. Kun de Dele af den, der var nærmest ved Brohovederne, som dannedes af afvekslende Lag af Træstammer og Vægte af Skiferstykker, var c. 1 Meter brede; det midterste Stykke af dem bestod af to ret tynde gyngende Træstammer, hvorpaa var lagt nogle flade Skifferstykker. Kravlende paa alle fire førte vi selv Bagagen over, medens vi i lange Liner førte Dyrene over uden Byrder, og mærkeligt nok faldt ingen i Vandet. Da vi lykkelig og vel var komne over paa den nordre Bred, byttede jeg Hest med Tevildarrabegen og fik nu en god kraftig Ridehest i Stedet for min stærkt medtagne mod 50 bokharske Tengi i Bytte (10 Rubler). Det blev kun en meget kort Marche denne Dag, og

Vejen var god overalt. Dalen omkring Floden er her meget bred og yndefuld med sin store Skovvegetation rundt om paa Skraaningerne. Floden deler sig nu og da i flere Arme og faar mange smaa Tilløb fra Nord igennem kløftede Sidedale. Mirza og jeg var nu efterhaanden bleven fortrolige, og naar vi færdedes paa Steder, hvor Øjne og Hænder ikke absolut var bundne til farlige Ridentier og Hestenes Tøjler, red vi altid i Nærheden af eller ved Siden af hinanden, og Mirza maatte da fortælle mig om Bokhara og hans Landsmænds Sæder og Skikke, hvorfor jeg til Gengæld gav ham et lille Indblik i Evropa. Dette førte imidlertid til, at Hamrakul, som jeg ellers tidligere altid talte og raadførte mig med før Mirzas Tilstedekomst, blev misundelig og en Dag halvt i Graad, halvt i Arrigskab endog lod mig vide, at han nu var overflødig. Fremtidig maatte jeg da passe nøje paa at dele mig imellem disse to Rivaler, der begge var mig højst nødvendige og trofaste Ledsagere. For Hamrakul blev dog Vejen, lige siden vi forlod Shugnan, ofte lang; hver Dag spurgte han, om vi nu ikke, naar vi havde overskredet dette eller hint Pas, var paa Alaisteppe, som han kendte, og han havde overhovedet ikke Spor af Begreb om, hvor vi var eller gik hen, men stolede paa, at vi maatte ende i Byen Osh i Turkestan, hvor han vidste, at jeg havde efterladt min europæiske Rejsebagage. Jeg forsøgte flere Gange at sætte ham ind i Kortene, men dette viste sig at være umuligt. Derimod fattede Mirza hurtigt Kortenes Anvendelse, saaledes at han endog selv kunde finde Floder, Bjerge og Byer og maale Afstandene imellem dem med en Passer, efter at jeg havde holdt Kortlæsning med ham nogle faa Gange, og dog havde han aldrig før set eller hørt om et Kort.

Henad Eftermiddagen naaede vi Tshildarra, efter paa Vejen at have passeret en Kislak og nogle faa Aljaaks (Sæterhuse). Den er en By ganske af samme Størrelse og Udseende som Tevildarra og med en Fæstning, der syntes lavet i ganske den samme Form som Tevildarraborgen. Et Tegn paa, at der i Egnen fandtes rigelig Trævækst, var her blandt andet, at næsten alle Huse var forsynede med Altaner og Verandaer af Træ og prydede med Tremmeark i kunstige Sættninger; ligeledes fløttede man sig her med Haveindhegninger af Træværk. Jeg har hidtil ikke talt om Moskéer eller Bedehuse af den gode Grund, at der for det første ingen Moskéer er i de Egne, vi efterhaanden har passeret, og af Bedehusene findes der for det andet meget faa; kun i Egnene fra Kalai Khumb og Nord efter op igennem Karategin. Alle de Tadsjiker, der hører ind under Bokhara, er Sunnitter, af Navn i hvert Fald, i

Følge Paabud fra Bokharas Regering, men mange er i Hjærtet Sjiter som Følge af at Provinserne tidligere har staaet under Afghanistan, der hyldede den sjitiske Retning af Islam, forinden de nu senere er gaaede over til Sunnismen eller Sufismen. Jeg tror nok at kunne sige, at Religionen ikke spiller nogen særlig stor Rolle hos Beboerne, som man sjælden saa forrette de daglige Bønner som oppe i Turkestan; de lavere staaende Individuer havde i Virkeligheden slet ingen Religion, og de fleste levede paa gammel Overtro og Rester af Zoroasters Lære iblandet med Brudstykker af Islam til et frygteligt Sømmensurium. Naar man nu og da saa en eller anden forrette sin Bøn, skete det altid i Haverne eller paa de flade Tage. Bedehusene saavel i Darvas som i Karategin var højst primitive; de bestod kun af et lille Lerhus, hvis ene Side var helt aaben, og hvor Tage af Grene og Ler bæres af nogle utilhuggede Træstammer. Som Regel kunde kun en halv Snes Mennesker samles derinde til Bøn. De kaldes Mashitter og er af samme Type som deres større og smukkere Kolleger i Landsbyerne i Turkestan. Medens vi boede i Tshildarra, samlede nogle Muselmænd nu og da til Bøn paa deres udbredte Kaftaner (Ton) i Mashitten. Just heraf maa man imidlertid ikke slutte, at de ikke alligevel kunde være ivrige Muhammedanere; det kan man meget godt være uden at komme i en Moské eller et Bedehus; thi i den islamitiske Lære er Bønnen lige god, enten den forrettes i en Moské eller ude paa Marken. Der er imidlertid ingen Tvivl om at Sunnismen vil gøre store Fremskridt ogsaa her i disse Egne af Asien, og i Øjeblikket er Situationen sikkert en ganske anden, end da jeg for c. 9 Aar siden forlod disse Bjærgdale, hvori de bokharske Mullaher gør ivrig Propaganda.

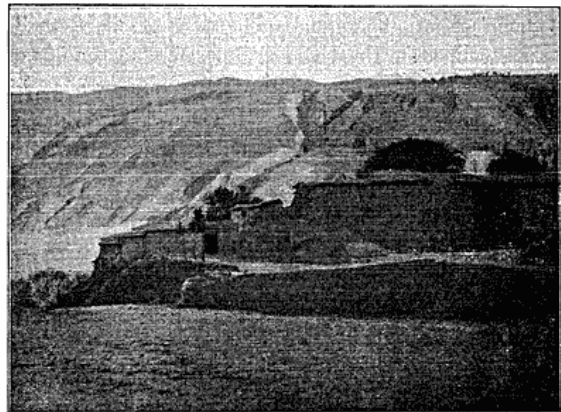
Den 17. September forlod vi den gamle Borg og dens Haver med de mægtige store smalbladede Piletræer, der lignede Sørgepile, og gik nu lige mod Nord over den vestlige Ende af Peter den Stores Bjærg. Vi gik langs en lille Flod, der løber ned til Tshildarra. Bjærgene er, sete fra Tshildarra ikke, særlig imponerende; de har paa alle Sider af Khingaudalen her mere Karakteren af lave Rygge, der overalt er skovbevoksede. Landskabet er meget smukt og venligt, med mange idylliske Sidedale. Stigningen gaar ogsaa paa nogle Kilometer jævnt opad, men længe varer det ikke, før Opstigningen er frygtelig svimlende. Den gaar en Tid ad tiltraadte idylliske Stier imellem Enebær og Løn, derefter i Zigzag op ad en smal Ryg, hvor der lige er Plads til et firbenet Dyr at gaa paa, og til begge Sider gaber frygtelige Afgrunde dækkede med Enebær. Med

vanvittig Dumdristighed og stolende paa vore gode Heste i Forbindelse med vor egen Ridefærdighed efter saa lang forudgaaende Træning red Hamrakul og jeg op ad den lige til Passets Top, men det varede længe, inden den forsigtige Mirza med Hesten ved Tøjlen kom kravlende til Fods op til os i Passet, der hedder Kamtshirak, og bestaar her øverst oppe af et c. 1 1/2 Km. bredt Plateau. Her maatte vi holde et længere Hvil, inden vore Folk naaede op med Bagagen, der undervejs maatte aflæsses og bæres op af Æseldriverne efterhaanden. Passet ligner meget Sagrydasht; idet Plateauet ligesom der er blidt bølget og for Størstedelen græsbevokset; dog findes hist og her en Smule lavt Krat og Buskads. Store Hjørde af Hopper og Køer, der tilhørte Begen i det nedenfor mod Nord liggende Karategin, græssede heroppe bevogtede af nogle Tadsjiker, der havde indkvarteret sig i de sædvanlige smaa Ajlaaks. Naar Græsset nemlig er sluppet op ved de smaa Biflodere nedre Løb hen ad Sommeren, findes ofte endnu i de højere liggende Dale rindende Vand, der nærer Græsset til Sneens Komme. Fra Passet og dets Nordskraaning har man en vid Udsigt til Surchabflodens Dal i Karategin, til Karateginbjergene og den hist og her sneklædte turkestanke Kæde, der sammen med Alaikæden lukker af mod Nord for Pamirs vilde Bjærgegne. Paa hele Passets Nordskraaning, og saa langt man kan se ned i Karategin, ligger Kislak ved Kislak, alle med store skyggefulde Haver, der i Afstand ligner Smaaskove. Med Flid dyrker Karateginerne Jorden helt op i Pashejderne, brede Veje slynger sig som gullighvide Slinger omkring paa Bjærgskraaningerne fra Landsby til Landsby. Vejene saa ud, som om de var anlagte ved Kunst, men de var fremkomne simpelthen som en Følge af et særligt Køretøj, der anvendes af Karateginerne. De er lavede som en almindelig dansk Bonde-slæde, og ovenpaa forsynede med en mægtig Kurv af Vidier, hvori Kornet transporteres ned ad Bjærgene af et Forspand af to Køer, hvis Seletøj bestod af Vidiekranse og Tove af Uld. Karateginerne var just ifærd med Indhøstningen, og rundt om saa vi disse Slæder trækkes op og ned ad Bjærgvejene, som ofte var helt glatlidte og næsten umulige at ride paa, hvor Nedstigningen var stejl. Det meste af Vejen maatte vi som Følge heraf gaa til Fods. Paa den sidste Del af Nedstigningen, der gaar langs en lille Flod, som løber ud i Surchab, tæt Vest for Garm, ligger Kislakerne meget tæt ved hverandre, Jorden er dyrket overalt og Haver findes ved hvert Hus. Skove er der derimod ingen af her. Sent hen ad Eftermiddagen gik vi over Surchab Vest for Harm (el. Garm) og drog ind i denne By, der

i 1402 Meters Højde ligger paa Surchabs Nordbred. Over Surchab førte en efter Forholdene god og bred Bro, som endog var forsynet med Rækværk af flettede Vidier. Surchab er et iransk (persisk) Ord, der betyder „Rødt Vand“; den hedder højere oppe ad Alai-steppen til Kizil-su, et tyrkisk Ord med samme Betydning.

Ved en Ordonnans havde vi i Forvejen meldt vor Ankomst til Begen i Karategin, der bor i Harm og tidligere var uafhængig Konge i sin Provins, men nu er Vasal af Emiren af Bokhara, hvilket Forhold kun bestaar i, at han maa betale en vis aarlig Tribut til Emiren, men ellers regerer Karategin omtrent som han lyster. Ved Udkanten af Byen, hvis Huse og Havemure overalt var overgroede af et Væld af Vinranker, mødte ogsaa en stor statelig Udsending fra Begen for at anvise os Lejrplads i en Have, hvor et Maaltid stod parat til os paa et Træbord. Maaltidet, der syntes meget sparsomt, faldt ikke i Mirzas Smag, og efterat han havde overbevist sig om, at det ikke passede sig for Emiren af Bokharas Gæster at lade sig sligt byde, tog han fat i Enderne af den spraglede Dug og kastede hele Serveringen hen efter Begens Udsending, idet han med det samme anmodede denne om at lade Begen vide, at han hurtigst muligt havde at bringe et andet og bedre Zijafat (Festmaaltid). Udsendingen saa højest forbløffet ud; han tog i Hast sin Hest og red ind i Begens Borg, hvorefter der i en utrolig kort Tid efter kom Tjenere med Fade fulde af Kødretter, Frugter, Suppe, Konfekt, ikke mindre end en halv Snes Toppe hvidt Sukker, Tobak, Vandpiber og Gud ved hvad, alt i alt nok til at bespise mindst et halvt Hundrede sultne Mænd. Vi hejste som sædvanlig dansk Flag paa mit Telt, og da ellers kun russiske Generaler paa saadanne Rejser har slig Prydelse paa deres Telt, gik det Rygte hurtigt rundt i Byen, at der var ankommet en faranghi general (fremmed General), og Beboerne stimlede snart sammen omkring Haven, hvori vi lejrede, for at tage os i Øjesyn. Næsten alle, lige fra smaa Drengene til Oldinge, gik omkring med smaa Jagtfalke paa Hænderne. Flere af dem viste mig deres Kunst ved at lade Falkene, der var meget smaa, men særdeles vævre og smukke, fange nogle af de i Træerne siddende Smaafugle, hvilket udførtes med stor Præcision. Efter at have anmeldt mit Besøg hos Begen eller Kongen i Karategin, gik jeg tidlig til Ro efter den lange Marche, der næsten uafbrudt havde varet i elleve Timer, og den næste Dags Formiddag satte jeg mig til Hest og red sammen med Mirza og et passende Følge til Begens Fæstning, der ligger tæt ved Floden Surchab.

Borgen, der bestaar af et udstrakt Komplex af højere og lavere fladtagede Lerhuse omgivet af høje Mure med lave firkantede Taarne og Bastioner, saa højest forfalden ud udefra; men da vi kom ind i Gaardene, saa vi, at meget her var vedligeholdt og forholdsvis imponerende. Efter at være komne igennem en lang Porthvælving, en aaben Gaardsplads og igennem en hel Del store tæppebelagte Rum, hvis Vægprydelser bestod af alle mulige Slags Vaaben: Lanser, Krumsabler, korte Spyd, Luntehøsser med Gaffel, Geværer med Flintelaase, moderne Jagtbøsser og Rifler, endte vi til sidst i et stort tæppebelagt Rum, hvis Vægge var prydede med malet Gipsstukatur som hos fornemme Folk i Bokhara, og her tronede Begen paa en Trætuburet om-

Begen af Karategins Borg i Garm.
Udsigt mod Syd.

givet af en halv Snes Tadsjiker, der knælede rundt om ham paa Gulvets Tæpper. Den gamle graaskæggede Gubbe var klædt i en prægtig Silkekaftan med paa-broderede Blomster, og hans Drabanter var alle i straalende rødmonstrede Kaftaner. Han modtog os meget venligt, og efter at de sædvanlige alenlange Velkomst-formularer var udtalte fra hans Side paa tadsjikisk og fra min paa usbegisk, med Mirza, der kunde begge Sprog, som Tolk, forhandlede vi om Heste igennem Karategin saa langt hans Myndighed strakte sig, og han lovede beredvillig at ordne alt igennem sine Aksakaler fra By til By i sin Provins. Da dette for mig vigtige Spørgsmaal var i Orden, fik Samtalen et mere almindeligt Præg, og drejede sig væsentlig om hans og min Person, om mine Rejser o. s. v. og efter hvert Spørgsmaal glemte ingen af os at ønske Allahs Velsignelse over hinanden, samt Ønsket om et langt Liv for os

begge. Under Samtalen klagede han sig over Gigt i Benene, hvorfor jeg lovede at lave ham noget Kamferspiritus af mit Rejseapotek, hvilket Løfte selvfølgelig faldt i god Jord.

Begens Opholdsrum, der forøvrigt udmærkede sig ved en henrivende Udsigt herfra igennem de mange aabne Træskodder ud mod Surchabfloden, som med roligt bredt Løb flød nedenfor Murene, var smykket med et meget smukt udskaaen og malet Træloft, og til Gaardsiden løb en høj og lang Lerforhøjning overbygget med et Halvtag. Herud til førte en Mængde udskaarne og malede Døre og over disse Trækruder af støbt Gips (gennembrudt Arbejde). Begen var en rigtig Type paa en gammel orientalsk Fyrste, saaledes som man kender dem fra Æventyrene; han havde som bokharsk Vasal Rang af Paravanatshi, en af de højeste Titler i Bokhara. Forinden jeg forlod ham, indbød han mig til et Festmaal hos sig den næste Dag, og jeg fotograferede til Slut ham og hans Næstkommanderende.

Den næste Dag mødte jeg hos ham til Maaltidet, ved hvilket han og jeg alene sad til Bords paa et Par Trætåburetter ved et umaadelig langt Træbord, dækket paa den oftere beskrevne Vis. Alle de andre af hans Embedsmænd, der var til Stede, samt mine Folk, sad paa Hug omkring os paa Gulvet. Begen rakte nu og da en af dem en Kage, en Klase Vindruer, et Stykke Kød eller en lille Skaal med Suppe, og da jeg troede, at det følgelig maatte være Maaden at opføre sig paa her, begyndte jeg ligeledes at dele ud til mine Folk; men da Begen saa det, lo han og sagde, at hans Tjenere nok efterhaanden skulde forsyne ogsaa mine Underordnede. Efter Maaltidet, under hvilket vi udtalte de mest forbløffende Ønsker for hinanden og trykkede hinanden i Haanden næsten for hver Mundfuld Mad, besaa vi hans store, velvandede Have, og forinden jeg gik, maatte jeg vise ham, hvorledes han skulde bruge den af mig medbragte Kamferspiritus til at gnide sine Ben med. Ved Afskeden forærede han mig en stor Sæk fuld af hvidt Sukker, Konfekt, Rosiner, Brød, Nødder og meget andet til Rejsen videre Øst paa.

Karategin, som vi nu er traadte ind i, er som før bemærket en Provins af Bokhara. Den strækker sig langs Surchab fra Bjærgknoten Karamuk i Øst til Bifloden Aab-i-Garm c. 60 Km. sydvest for Garm i Vest. Den begrænses af Hissarbjærgene, den turkestanke Kæde og Dele af Alai mod Nord, og mod Syd af Peter den Stores Bjærg. Den østlige Del er beboet af Karakirgiser, den vestlige af Tadsjiker, og helt i Vest findes en Del Usbeger. Antallet af Byer og Landsbyer angives til c. 400, og Hovedbyen er Garm el Harm

med 300 Gaarde og c. 1500 Indb. Det samlede Indbyggerantal siges at være 382,000, hvilket vistnok er noget for højt anslaaet; c. 250,000 vil vistnok være nærmere det rigtige, men Folketælling har aldrig fundet Sted. Tættest befolket er Surchabdalen imellem Bifloderne Aab-i-Zanku og Aab-i-Kabud, og af Sidedalene Aab-i-jasman. Tadsjikerne beskæftiger sig væsentlig med Agerbrug og Havedyrkning. I Haverne findes Nødde-, Valnødde-, Æble-, Pære-, Kvæde-, Fersken-, Abrikos-, Morbær-, Pistacietræer og flere andre. Markerne paa Bjærgskraaningerne falder i to Arter, dem der frugtbargjøres af Regn, og dem der maa vandes kunstigt, hvilket sidste selvfølgelig er meget besværligt. Paa de af Regnen vandede Steder dyrkes Hvede og Byg, og paa de kunstig vandede Strækninger dyrkes Hirse, Luzerne, Hamp, Tobak, Meloner, Roer og Kaal; paa enkelte Steder tillige Durra og Bomuld. Kvægavlens spiller kun en ringe Rolle i Karategin, naar undtages hos Kirgiserne mod Øst, som har store Hjorde af Køer, Faar, Geder, Heste og Kameler.

Kislakerne ligger i Hovedsagen i Daludvidelserne ved Surchab og en mindre Del op langs Bifloderne. Samkvæmmet imellem Flodbredderne er udenfor de faa Broer meget vanskeligt, idet Strømmen i Floden er meget rivende, saa det ofte er forbundet med Livsfare at sætte over den paa de oppustede Huder, og Floden forandrer hyppigt sit Løb, hvilket bereder Beboerne yderligere Vanskeligheder. Passagen langs dens sydlige Bred er meget vanskelig; hvor Vejen kan følge den, gaar den hen ad smalle Klippeafsætser eller skrøbelige Balkoner, og hyppigst undgaar man de vanskeligste Slugter ved at gaa højere op i Bjærgene. Vi fulgte dens nordlige Bred, da vi sagde Farvel til Garm. Vor Karavane var bleven forsynet med gode Lastheste, og Vejen var upaaklagelig. Overalt laa Kislak ved Kislak, og Terrænet var vel dyrket. Forbjærgene i Syd og Nord tegnede sig som jævne Skraaninger med utallige Furer, navnlig i de sydlige, frembragte af lokale Regnskyl eller Tøbrud om Foraaret. Efterhaanden som vi vandrer mod Øst, bliver Bjærgene mod Nord stejlere og stejlere, enkelte Tværrygge skyder sig næsten helt ud til Surchab, saa vi alter nu og da maa foretage et lille Kravlearbejde, men overalt er der Daludvidelser imellem dem med et Utal af Kislaker med frodige Omgivelser.

Saalænge vi ikke var ret langt fjærnede fra Begens Residens, blev hans Ordre til at levere os Lastdyr og sælge os Proviant saa nogenlunde efterkomne, og naar vi holdt vore smaa Hvil paa Marchen i Landsbyerne, kom som Regel en af Byens Ældste straks med et Fad

Frugter eller nogle Meloner, der afgav en behagelig Forfriskning. Overalt er Beboerne (Bønderne) klædte i de sædvanlige hvide Uldkaftaner, dog af en enkelt spraglet Kaftan og Turban kan man gætte sig til det Nord for liggende Turkestans Nærhed. Men udspejler man Beboerne om Turkestan, kan man af deres Svar tillige skønne, at den Kæde, der adskiller dem fra denne Egn, ikke frister til hyppige Rejser Nord paa; thi de allerfleste af dem har aldrig været udenfor Karategin; kun en eller anden Aksakal eller Købmand taler om Kokand, som er den By, de mest søger, som en god Bekendt. Kokand var jo i tidligere Tid, ja for kun c. 30 Aar siden. Sædet for mægtige Khaner, den var dominerende iblandt det østlige Turkestans Byer, havde og har for Resten endnu en stor hjemlig Industri, navnlig af Bomulds-, Silke og Metalvarer, og sit Ry som Handels- og Industriby har den endnu holdt her Syd paa, skønt den har en haard Konkurrent i den østligere liggende Margelan. Et meget almindeligt Fodtøj i Karategin er, til Afveksling fra de ugarvede brune, korte Læderstøvler, Træsko, ganske som vore jyske.

Bedehusenes Antal blev stadig større og større, jo længere vi kom mod Øst, og Gravene, der ligesom længere Syd paa i de alt passerede Egne, bestod af en rektangulær Jorddyng i Reglen indrammet af en Stensætning, undertiden i flere Etager (se herom Afhandling I og II i dette Tidsskrifts 17. Bd.) var bedre vedligeholdte og næsten alle forsynede med et lille Flag af farvet Tøj paa en Stang. Dette Flag, der hedder Alam, betyder i Turkestan, at den Afdøde er erklæret for en Art Helgen, hvorefter man maa slutte, at der enten maa findes en Mængde gode Mennesker eller ogsaa, og vel snarest, at Ritualer ikke saa nøje overholdes som t. Eks. i Bokhara. I Garm havde jeg haft det Uheld at blive stukket af et giftigt Insekt, vistnok en Skorpion, og da jeg saa det mystiske Stik, der snart dannede et brændende Saar, som tillige medførte Feber, skar jeg det op og udrensede det med stærk Karbolvand. I Løbet af et Par Dage svulmede Armen op til næsten den dobbelte Tykkelse lige til Skulderen, saa jeg maatte anbringe den i et Bind i flere Dage, og da vanskelige Marcher nu forestod, kom dette Tilfælde højst ubejligt; ofte holdt jeg mig kun med stor Møje i Sadlen paa Grund af Feber og Smerte i Armen.

Henad Eftermiddagen slog vi Lejr i Kislaken Nemets, et meget frugtbart og smukt lille Oasedistrikt, og medens Mirza forrettede sin Bøn, hvilket han i Modsætning til mine Folk altid gjorde, i den ene Mashit, satte jeg mit Telt op i en anden, efter at jeg i Forvejen havde spurgt Byens Aksakal, om sligt kunde

tillades. De smaa Mashitter var lette at feje rene for Skorpioner og Edderkopper, der var frisk Luft her og tillige en Smule Læ mod Nattevind og Kulde, der nu og da ved Solnedgang begyndte at blive følelig. Da vi gik fra Nemets, forlod vi straks Flodbreden, der her er meget vanskelig at komme frem ad, og steg over et mindre men stejlt Pas, over hvilket der af de

Begen i Garm.

Dor i Baggrunden (udskaaren og malet).

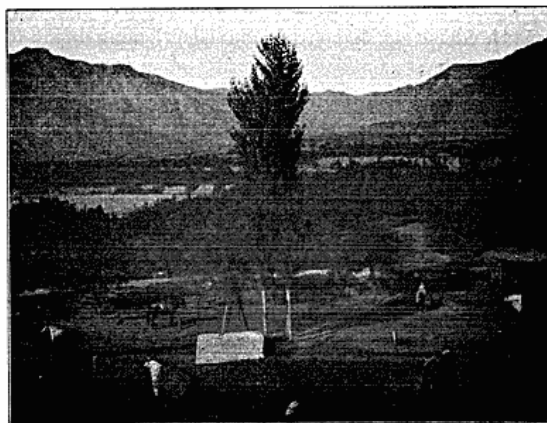
Indfødte var anlagt en god Ridevej. I Passet, hvorfra der findes en henrivende Udsigt mod Gletsjerne i Peter den Stores Bjerge, fandtes uhyre Mængder af Høns, som Karateginere ivrigt jagede med deres Falke. Nedenfor Passet gaar Vejen atter i Nærheden af Floden, der deler sig i mange Arme, som flyder imellem buskbevoksede Øer. Flodens Vand er rødlig af Farve som Følge af opløste Bjærgarter, men har det staaet i nogen Tid, synker disse Partikler til Bunds, og Vandet kan da drikkes. Ved Flodbreden findes her ligesom

i og ved Kizil-su i Alaisteppe en Mængde afrundede røde og grønne Sten af Størrelse som Svaneæg, alle isprængte med hvide Aarer, Vi passerede adskillige Kislaker, hvoromkring laa frodige Marker og Haver, der bugnede af Æbler, Pærer og Blommer. Henad Eftermiddagen naaede vi Floden Aab-i-Kabud, som vi vadede over, da der ingen Bro findes over den. Floden er her c. 80 Meter bred og fører en stor Vandmasse med stærk Strøm. September er da ogsaa en af de faa Maaneder i hvilken man kan ride over den, Vandet gik til Hestens Bug, og et Mylr af afrundede Sten dækkede Flodens Bund, hvorfor vi med stor Forsigtighed maatte ride over den; thi snublede Hesten kunde man meget let sætte Livet paa Spil. Ved høj Vandstand passerer den paa oppustede Huder. Begen eller Underbejen i Byen Haait, der ligger paa Aab-i-Kabuds Østbred, og til hvem der i Forvejen var sendt Bud om vor Ankomst, var selv mødt ved Flodens Vestside, efter at han med sine Folk havde undersøgt Vadestedet. Vi tog nu ind i hans Borg, der var i samme Stil som de allerede beskrevne Pamirborge, kun meget mindre.

Aab-i-Kabud er et af de største Tilløb til Surchab i Karategin, af dens Kildefloder er de to yderste, østlige og vestlige, vanskelige at passere langs ad, men er særdeles vel befolkede. Ingen Floddal kan dog i Henseende til Folketal maale sig med Aab-i-jasmans, der skal være umaadelig frugtbar og vel dyrket overalt, og Kislakerne danner en næsten sammenhængende Række fra dens Udspring til dens Munding, og i de højere liggende Bjerge ligger Mængder af Sæterlandsbyer, som her kaldes Jajlaak.

Hos Begen i Haait, en af Begen i Harms Underordnede, havde vi faaet et ganske henrivende Kvarter; ikke alene gjorde Begen hvad han formaade for at underholde og bespise os i sine med Tæpper rigelig forsynede Rum og Verandaer, men Dalen er her et Sidestykke til den ved Kalai Vændsh i Darvas, kun har Bjergene her blidere Former. Fra en Altan i Borgen, der ligger med en Façade ud mod Aab-i-Kabud, har man mod Nordøst, Nord, Vest og Sydvest Udsigt til vide Dale omkring de tre Hovedfloder, som her løber sammen, og som alle er opfyldte af Kislaker, hvis Tremmealtaner titter frem imellem Lunde af mægtige grønne Træer. Saa langt Øjet rækker mod Nord op i Bjærgkløfterne er der Skov, og imellem de grønne Træer snor de brusende Floder sig; idet de hist og her mod Nord danner Vandfald, hvis vide Skum skinner i den straalende Sol, som vort Ophold her var begunstiget af. Mod Nordøst op ad Karakush-khana (Grih-

bens Rede) til skinnende hvid Firmsne, og i Peter den Stores Bjerge, hvis Skraaning synes at staa med ringe Heldning ned til Surchab, udbredte de grønblaa Gletsjeres brede Flader et magisk Lys over de brunsorte Skrænter. Højden af dem naar her efter Vinkelmaaling 6100 Meter. Paa Altanen indrettede vi os baade Dag og Nat, og Natten, der var begunstiget af Maaneskin, var ikke den mindst fortryllende Del af Døgnet. Om Aftenen kom vor Vært ud paa Altanen med sine Aksakaler og fire Spillemænd, der skulde forlyste os med Musik af deres meterlange Guitarer; de ligner mest en Mandolin med en umaadelig lang Hals og spilles ogsaa som denne. Musikken var ikke helt ilde, kun var Sangen, der ligesom Sarternes i Turkestan

Udsigt fra Haait mod Sydvest.

minder mest om en Hunds Hylen og Klagen, absolut ikke afpasset efter europæiske Øren. Men Situationen paa Altanen, en Gruppe spraglet klædte Muselmænd med hvide Turbaner siddende paa Hug paa Tæpper, Tjenere der gik omkring med Vandpiber eller jog Moskitoer bort med Vifter paa lange Skafter, bragte Frugter og Konfekt, de fire Guitarspillere, alt belyst af Fuldmaanens Straaler og saa Udsigten til de herlige Dale, kan enhver sikkert tænke sig maa forekomme selv en nøgtern Evropæer at være et Æventyr. Det varede da ogsaa et Stykke ud paa Natten, inden jeg kunde læsrive mig fra dette Syn.

Haait er en meget stor Landsby, vel c. 3000 Indb. Den driver stor Handel med Omegnen og med Kokand og har en Basar, i hvilken Handelen florerer mest om Vinteren, efter Begens Udsagn.

Trods stor Lyst til at gøre længere Ophold her

og trods stor Ulyst til at sætte mig i Sædlen igen med min daarlige Arm og med Feberen, der ikke syntes at ænse store Doser Kinin og Ricinusolie, maatte vi afsted baade af pekuniære Hensyn og af Hensyn til Overgangen over Alaibjærgene. Efter at have forladt Haart passerer vi endnu igennem en Del Tadsjiklandsbyer, men snart bliver Beboelserne sparsommere og sparsommere. Dalen snævrer ind til c. 3 Km., og midtvejs imellem Haart og Zanku begynder vore gamle Bekendte Karakirgisernes Ansigter at vise sig i smaa Auler, som Kirgiserne kalder de Samlinger af fladtagede Lerhuse, de bebos om Vinteren, naar Nomadiseringen paa Alaisteppen og i Bjærgslugterne Nord og Syd for Surchabdalen hører op paa Grund af Sneen. Paa Sydsiden af Floden kunde vi pejle adskillige Kislaker, og Jorden syntes endnu dyrket til højt op ad Bjærgene. I en lille Kirgiseraul spiste vi vor Frokost, der bestod af noget kogt Faarekød, og Brød i Form af store Pandekager, som en Kirgiseraksakal stillede frem for os i nogle store Træfade, der ikke saa altfor renlige ud, men vi var alt for vante til at tage hvad Skæbnen bød os til at sligt i nogen betydelig Grad satte Appetiten ned. Kirgiserne i Karategin, som vi fra nu af havde at gøre med næsten lige til Osh, udmærker sig frem for alle Kirgiserne ved deres fænomenale Grimhed, hvilket vil sige noget. De er alle daarligt skabte, har plumpe grove Lemmer, en sjokkende Gang, som kommer af, at de altid færdes til Hest; de er duknakkede, har fremstaaende store Øren, Underbid, forgræmmede begsorte Ansigter og sparsomt Skæg. De viste sig som Regel utjenstvillige og ugæstfri, og Slagsmaal imellem dem indbyrdes hørte til Dagens Orden. Endnu et Nattekvarter holdt vi imellem Tadsjiker i Landsbyen Zanku tæt Vest for Floden Aab-i-Zanku; men de frodige Frugthaver, som vi en Tid havde slaaet Lejr i, var nu alle ladte bag os. Her i Zanku fandtes kun nogle forkrøblede Abrikos- og Morbærtræer og ved Flodbredden smaa Pile og Tamarisker, der viste os, at vi snart atter maatte være ved Trægrænsen. Jeg opslog mit Telt i en Mashit, uden at det i mindste Maade lod til at genere Muselmændene, der kom og holdt deres Bøn inellem mine Tepotter, Fotografiapparater og topografiske Instrumenter. Paa Vejen her kunde jeg let have sat Livet til, idet min Hest, medens jeg red paa en kvarterbred Sti langs en dyb Afgrund, blev sky for en Kamel som pludselig brød frem imellem noget Buskads. Saa hurtig, saa jeg næppe selv aner det, var jeg ude af Bøjler og Sædlen og laa paa Stien, medens Hesten forsvandt i Afgrunden. Om Natten, der var hundekold, regnede det en Smule, og under Bygen

oplevede vi en ret stærk Jordrystelse, der gyngede mig saa kraftigt paa mit Leje, at jeg fik ondt i Ryggen af det, men som heldigvis tillige vækkede mig, saa jeg kom ud af Mashitten, inden jeg fik Tagets Ler og Bjælker i Hovedet. For den næste Dagsmarche kunde vi kun opdrive Kameler til Lastdyr, hvilket var saa meget desto uheldigere, som vi skulde over et Par mindre, men meget stejle Passer paa Ruten videre langs Surchab, der fra nu af hedder Kizil-su, og Kamelerne er slette Lastdyr i vanskeligt Bjærgterræn, hvortil her endda kom, at Regnen havde gjort de lerede Skraaninger saa fedtede, at Dyrene hvert Øjeblik faldt med Bagagen eller smed sig ned paa Jorden og nægtede at gaa videre paa en saa halsstarrig Maade, som kun en Kamel kan gøre det. Over den brede rivende Aab-i-Zanku red vi alle paa Kameler, der paa Grund af deres Højde lettere klarede Vadestedet end Hestene, som vi trak efter os. Aab-i-Zanku kaldes af Kirgiserne Koksū (det blaa eller grønne Vand); den opstaar af to Kildefloder, Tamdykul og Laajsū (det lerede eller snavsede Vand). Efter disse Floders Forening hedder den Aab-i-Zanku (Aab bet. paa iransk Vand) og løber igennem en svær tilgængelig Kløft i Karateginbjærgene; ved dens nedre Løb findes tydelig udprægede Strandterrasser, og den kan ved Højvande kun passeres her paa Gupsar. Højere oppe findes derimod flere Vadesteder. Fra Zanku fører en vanskelig Pasvej langs Laajsū til Turkestan, ligesom der herfra fører en Bjærgsti over Passet Kulak (Øre) til Muksūflodens Kilder, hvor en Del Kirgiserstammer har slaaet sig ned. Efter at de arme Kameler ved ubarmhjertige Piskeslag var drevne over de to Passer Øst for Aab-i-Zanku, hvor Stien forlader Kizil-su, hvis mange Arme man øjner dybt nede, maatte jeg allerede Kl. 11 om Formiddagen opgive alt Haab om at komme videre den Dag, og gjorde da Holdt i en lille Kislak nogle Kilometer Vest for Muksūflodens Udløb i Kizil-su, hvor der midt imellem Kirgiserne boede en lille Tadsjikfamilie. Efter lange Forhandlinger fik jeg endelig Beboerne til at levere Lastheste den næste Dag, men kun til den næste Kirgiseraul; idet Kirgiseraksakalen, der ledsagede os, lovede, at han hos den næste Aksakal skulde skaffe friske Dyr og saaledes videre op i Alaisteppen. Paa den Maade naaede vi den 24. September, ved at læsse Bagagen om ikke mindre end tre Gange, Kislaken Duvanna; idet vi snart havde Kameler, snart Heste til Lastdyr. Vi kom her igennem et fattigt Terræn, kun faa Træer og Buske findes i Aulerne, hvor Blæsten susede imellem Husenes nøgne Lervægge. Bjærgene er ikke videre imponerende her, men furede af talrige Spalter, og højt

vissent Græs og enkelte Buske fandtes endnu paa dem i ret betydelige Højder. Ved Muksufloedens Udløb snævrer Kizil-su sig ind til en Arm, og her drives et betydeligt Guldvaskeri af Tadsjiker, der aarlig siges at afgive c. 100,000 Rubler til Emiren af Bokhara. Muksus Dal, over hvilken Peter den Stores Bjerge hæver sig, blev opdaget af Kostenko. Floden opstaar af fire Kildefloder, som forener sig i 3260 Meters Højde ved Punktet Altyn Mazar (Det gyldne Relikvieskrin). Her uvindes ogsaa Guld af Kirgiserne, men Terrænet er endnu ellers her ganske ukendt. Vejen, der gaar langs Muksu, er efter Kirgisernes Beretning meget besværlig og utilgængelig for Lastdyr. Dalsaalen er jævn, dækket med Grus og Klippestykker, Floden flyder i flere Arme og fører en meget betydelig Vandmasse, den deler sig ved sit Udløb i flere Arme, og dens Hovedløb er her meget bredere og dybere end selve Kizil-sus. Vandet har en smudsig hvid Farve, der viser, at det kommer fra Gletsjere. Lidt ovenfor dens Udmunding er der Bro over den. Ved Altyn Mazar har dens Dal en Bredde af c. 2 Km., men bliver senere meget snævrere. Muksus Længde fra den saakaldte Fetshenkogletsjer til Kizil-su skal i Følge Geiger beløbe sig til 82 Km. Paa Muksus venstre Bred hæver Peter den Stores Bjerge sig til en imponerende Majestæt. Længden af hele denne Kæde beløber sig til c. 200 Km., og dens Bredde fra Chingaufloden til Surchab er gennemsnitlig 40 Km. I Duvanna, hvor jeg som den foregaaende Dag boede i en Mashit, fandtes midt imellem de sædvanlige aflange Jorddynger over Kirgisernes Grave en meget smuk Gumbas (Gravkammer eller Mausoleum) over en Helgengrav (Mazar). Den var, om end kun af gult Ler, saa dog smukt vedligeholdt og havde baade Hjørnetaarne, Kuppel og Helgenflag samt var omgivet med et Hegn. Af denne Art bygger Kirgiserne mange overalt, hvor de færdes i Pamir, hvoraf man maaske vilde slutte, at deres religiøse Liv er mere vakt end hos de bosiddende Tadsjiker i Pamir. Jeg er tilbøjelig til at tro, at dette ogsaa i de seneste islamitiske Tider har været Tilfældet; idet Kirgiserne her dog alle var og er Sunnitter, medens de sidste Rester af gammel Avestaovertro dannede det eneste religiøse Fundament hos Tadsjikerne. Dog ivrige Muhamedanere er og bliver Kirgiserne aldrig, dertil er de et for nøgternt og materielt Folkefærd, men Forfædredyrkelsen, der jo til en vis Grad skinner igennem hos alle Folkeslag, synes at trives særdeles godt hos dem; rimeligvis er de i den Henseende ikke undgaaede Paavirkning Øst fra.

Efter meget Vrøvl med Kirgiserne gik vi fra Duvanna med friske Heste langs Kizil-su i øsende Regn-

vejr, der gjorde de lerede Stier, som gaar oppe paa Skrænterne baade vanskelige for Karavanen og livsfarlige for Rytterne; jeg husker ikke, hvor mange Gange min Hest styrtede med mig. Stierne var ligefrem frygtelige, og jeg tænkte flere Gange paa at søge over paa den sydlige Bred af Kizil-su, da der fandtes Broer over den ved Duvanna, og Terrænet saa mere klippefast ud der; men jeg opgav det dog for ikke at forlænge Vejen, og endelig sent henad Eftermiddagen naaede vi igen en snæver Slugt, der var bevokset med vilde Æble- og Pæretræer, op til Kirgiseraulen Kitshik Karamuk (Lille Karamuk), som ligger ved Floden af samme Navn, et Par Kilometer fra dens Munding. Da vi drog ind i den nøgne, forblæste, men ret store Aul, samlede der sig straks et halvt Hundrede Kirgisere om os og truede os under høje Raab baade med Stænger og Høtyve, idet de forlangte, at vi øjeblikkelig skulde forlade Byen. Jeg lod mig ikke afficere af deres Trusler, men gik med Karavanen hen til en aaben Plads og lod afsadde i en Mashit, der laa op mod en Bjærgvæg; her havde vi Ryggen fri og frit Skud ud over Huse og Stræder. Jeg lod nu Byens Aksakal vide, at vi kun ønskede at lejre her den Nat, samt at vi betalte rigelig alt hvad vi maatte behøve; af os skulde de intet ondt vente, men enhver, der ukaldet vovede at komme i vor Lejr, vilde blive skudt ned. Under Forhandlingerne stod vi alle med ladte Skydevaaben i Mashittens Veranda, medens Kirgiserne længe førte højrostedede Diskussioner med hverandre, og tilsidst forsvandt de da paa Aksakalens Vink alle med deres Træforke, Øksker og Stænger i Husene; men selvfølgelig blev der ikke meget af Søvn den Nat, og desuden dryssede Regnen blandet med Sne ned over os hele Tiden. Jeg har aldrig faaet Klarhed over Kirgisernes Optræden overfor os, men jeg kendte dem saa meget, at de kun bøjede sig for Magtsprog; det gør de imidlertid ogsaa næsten altid, og de er ikke Venner af aaben Kamp. Den næste Dag syntes de at have faaet koldt Vand i Blodet; thi Aksakalen mødte om Morgenen tidlig hos os med et Fad Kød til mig og leverede senere Heste, ganske vist for en urimelig høj Betaling. Jeg lod nu først Karavanen med deres Kirgiserførere afmarchere, og derefter red jeg tilsidst med Hamrakul, Said Maksim og Mirza, alle med Revolvere og Karabiner parate, ud igennem Byen. Det var en af de faa Gange, jeg saa Hamrakul blive bleg i Ansigtet. Sneen feg paa Vejen stadig omkring os, og Hestene vadede snart i et alenhøjt Snelag, Vejret var hundekoldt, og kun langsomt gik det fremad, en frygtelig Feber plagede mig, og den venstre Arm, som jeg stadig havde indviklet i et Karbolvandsomslag,

synet ikke at ville svinde. Paa Vejen maatte vi over et lille stejlt Pas, da Kizil-sus Bred ikke kunde følges, og vi naaede den Dag kun til Floden Katta Karamuk (Store Karamuk), hvor Kirgiserne endnu drev om i Sneen med deres Hjorde. Vi slog os ned i en Kirgiserlejr, hvis Telte stod opstillede i en lille Lund af Pile og Tamarisker. Til alt Held var Aksakalen og Hamrakul gode Bekendte fra Markederne i Osh, saa Modtagelsen her var lutter Elskværdighed. Jeg laa hele Dagen og Natten i Feberdøs i Aksakalens Telt, og anede ikke stort om hvad der foregik omkring mig eller blev af min Bagage, men den næste Dag kom Hamrakul og meddelte mig, at alt var parat til Afrejse. Ved Hjælp af adskillige Glas varm Te strammede jeg mig saa meget op, at jeg kunde sætte mig i Sadlen, men Feberen blev stadig ved, og Smerten i Armen gjorde ikke min Situation bedre. Mirza klagede ligeledes over Feber; men jeg haabede at denne, som vi havde trukket med os fra de lavere liggende Dale, vilde forsvinde efterhaanden, som vi kom højere til Vejrs. Snevejret hørte op, og Solen skinnede, men i den halvt sovende Tilstand erindrer jeg kun evindelig Smerte i Armen for hvert Skridt, Hesten gjorde, samt Kizil-sus mange Arme med det rødlige Vand, Bjærgkæden mod Nord, der stadig stod som en Mur ned til Floden, og et Virvar af Smaafloeder, der igennem et Kaos af Slugter opfyldte af Klippestykker flød ned til Kizil-su fra Syd; Terrænet saa øde og ugæstmildt ud. Da vi efterhaanden kom ud paa Alaisteppe, red vi imellem en Samling af afrundede med vissent gult Græs dækkede Bakker. Der var ikke et Menneske at øjne paa Steppen, og jeg frygtede meget for, at alle Kirgiserne, som nomadiserer her, allerede havde forladt den og var dragne Nord efter. I saa Fald havde vi maattet lade Bagagen ligge og selv redde os over Alaibjærgene for maaske senere at lade den hente over Passet Tengisbai til Margelan. Men heldigvis fandt vi endnu en Trop Kirgisere, der lejrede i Ruinerne af et af Kokand-Khanernes gamle Lerforter Daraut Kurgan (bygget af Khudajar Khan).

Jeg følte mig egentlig som ude af Stand til at ride længere og lod derfor Hamrakul gøre Aftale med Kirgiserstammen om at transportere os herfra direkte mod Nord over Passet Tengisbai til Byen Margelan i Turkestan, som laa os nærmest, og hvis jeg ikke selv kunde ride den næste Dag, skulde en Kirgiserdjigit ride alene til den russiske Guvernør med en Anmodning til ham om at ordne en Karavane, der kunde føre os Nord paa.

Min Forsyning af Penge var næsten sluppen op, og dem, jeg havde, var udelukkende i bokharsk eller afghansk Mønt, som Kirgiserne hverken vilde eje eller have. Var vi blot over Alaibjærgene, over Taldykpasset, og paa Ruten mod Byen Osh, havde det ingen Nød; thi her bor der Kirgisere til Stadighed, og disse kendte baade Hamrakul og mig, saa med dem kunde vi let gøre Aftale, mod at de fik deres Betaling, naar vi kom til Osh. Men det skulde gaa os bedre end vi havde ventet. Om Aftenen udvaskede jeg Saaret paa min Arm med stærk Karbolvand og smurte den hele ind i Borvaseline, tog en god Dosis Kinin og efter at have sovet indhyllet i nogle Tæpper under aaben Himmel vaagnede jeg ganske frisk op den næste Dag, saaledes at jeg vovede at fortsætte Marchen ad Alaisteppe videre mod Øst for at naa Taldykpasset. Kirgiserne, der havde skaffet os Heste, vilde selv senere komme til Osh for at faa deres Betaling, og lovede desuden at sørge for at vi kom over Alai med deres Heste, hvis vi ikke paa Vejen fandt en anden Kirgiserfamilie, der kunde give os nye Heste. Vi red og red i det uendelige paa den gulnede Alaisteppe, men ingen var at se; det begyndte at sne, og snart lignede Alaisteppe de omkringliggende Bjærg saa meget, at kun Kirgiserføren vidste, hvor vi var. Vi gjorde en kort Tid Holdt for at fylde en Del Sække og Saddeltasker, ja endog vore Lommer med tør Gødning, da vi nu ikke kunde faa andet Brænd til Overgangen over Alai, og da vi omtrent uafbrudt havde siddet i Sadlen 11 danske Mil, naaede vi en lille Flod, Kaska-su, der strømmer ned fra Omegnen af Taldykpasset til Kizil-su. Her overnattede vi i Sneen, og vor Kirgiserfører fandt her endnu en forsinket Kirgiserkaravane, af hvilken vi fik nye Heste. Med disse passerede vi under stadige Snestorme Alaikæden. Hestene vadede i Sne til Bugen, og Folk maatte stadig gaa foran med nogle Teltstænger for at finde Stierne i Sneen; at ingen styrtede ud over dem ned i Afgrundene, maa anses for et Vidunder. Dagene fra 28. September til 1. Oktober gik med at komme over Alai, hvad normalt ellers kun tager 12 Timer om Sommeren. Teltene sneede helt til om Natten, men med Kirgiserne som Førere kom baade vi og de med deres Koner og Børn helskindede over, uagtet Mirza mange Gange troede, at han bad sin sidste Bøn i Sneen til Allah.

(Alai og Alaisteppe er før nøjere beskrevet af mig i dette Tidsskrifts 17. Bd., hvorfor jeg her slutter denne Rejsebeskrivelse.)